

ERGENLERDE SOSYAL KAYGI VE AKRAN İLİŞKİLERİNİN PSİKOBİYOLOJİK SOSYAL KAYGI MODELİNE GÖRE SINANMASI

Doç. Dr. Güzin SÜBAŞI

Gazi Üniversitesi, Mesleki Eğitim Fakültesi,
Eğitim Bilimleri Bölümü, PDR ABD
Beşevler, Ankara
guzkurc@gazi.edu.tr

ÖZET

Bu çalışmada, Trower ve Gilbert'in (1989) sosyal kaygı modelinden çıkarılan denenceler sınanmıştır. Çalışmaya 9., 10. ve 11. sınıflardan 300 erkek ve 322 kız toplam 622 öğrenci katılmıştır. Araştırma verileri Etkileşim Kaygısı Ölçeği ve sosyometrik sınıflama ile elde edilmiştir. En çok işbirliği yapan; lider, kavgacı ve uysal gibi tanımlayıcı özelliğe sahip öğrenciler işbirlikli, arkadaşça baskın, düşmanca baskın ve itaatkâr olarak sınıflandırmak için kullanılmıştır. Sonuçlar, itaatkâr/uysal olarak sınıflandırılan öğrencilerin arkadaşça ve düşmanca baskın öğrencilerden anlamlı olarak daha fazla sosyal kaygıya sahip olduklarını göstermektedir.

Anahtar sözcükler: Sosyal kaygı, ergenlik, akran ilişkileri

SOCIAL ANXIETY AND PEER RELATIONS AMONG ADOLESCENTS: TESTING A PSYCHOBIOLOGICAL MODEL

ABSTRACT

This study tested hypotheses derived from Trower and Gilbert's (1989) model of social anxiety. Participants were 622 students (300 males and 322 females) from 9th, 10th and 11th grades. Participants completed the Interaction Anxiousness Scale and a sociometric nomination task. The descriptive characteristics of students, like most cooperative, leadership and compliance etc., are used for classifying them into four peer nomination groups: cooperative, friendly dominant, hostile dominant and submissive. Results indicated that students classified as submissive reported greater social anxiety than classified as friendly dominant, and hostile dominant.

Key Words: Social anxiety, adolescent, peer relations,

GİRİŞ

Sosyal kaygı Schlenker ve Leary'e (1982) göre "gerçek ya da tasarımsal toplumsal konumlarda var olan ya da olabilecek kişilerarası değerlendirmelerden kaynaklanan kaygı durumudur". Özsunum kuramcılarını kişilerarası değerlendirilme beklentisinin sosyal kaygıyı ortaya çıkardığını ileri sürmektedirler. Toplumsal değerlendirilme kaygısı da sosyal kaygının bir bileşenidir (Kashdan ve Herbert,2001; La Greca, 2001).Toplumsal değerlendirilme kaygısının fazla olması olumlu kişilerarası ilişkilerin gelişimini engeller (La Greca, 2001; La Greca ve Lopez, 1998; Watson ve Friend, 1969, akt. Loukas, Pavlos ve Robinson, 2005). Sosyal kaygılı bireyin olumlu izlenimler yaratmada kişilerarası yeterlik ve yetisine ilişkin kuşkuları bulunmaktadır (Jackson, 2007).

Toplumsal kabul yoksunluğu ve yakın akran iletişimlerini olumsuz değerlendirilme korkusu ile ilişkili bulunmuştur, bu değişkenler olumsuz değerlendirilme korkusunu yordamaktadır (Teachman ve Allen, 2007). Sosyal kaygılı ergenlerin kaçınmalı ve itaatkar davranışları onları akranları tarafından mağdur edilmek için kolay hedefler haline getirir (Erath ve diğ., 2009) ve mağdur olmaları toplumsal korkularını daha da artırır (Storch,Masia Warner, Crisp ve Kleio, 2005). Akran etkileşimi sosyal kaygılı çocuk ve ergenler arasında ortak rahatsızlık kaynağıdır (Rao, 2007).

Karşılaştırmalı araştırmalar sosyal kaygılı bireylerin diğerlerine göre sosyal desteklerinin az olduğunu göstermektedir (Calsyn, Winter ve Burger, 2005). Bir kısım araştırmacı da, öğretmenler ve akranlar tarafından sosyal kabulün orta çocuklukta ve ileri yıllarda uyumun önemli belirleyicisi olduğunu bulmuştur. Ayrıca, öğrencilerde saldırganlık hem öğretmen tercihi hem de akran reddinin yordayıcısıdır (Mercer ve Deroiser, 2008).

Erath, Flanagan ve Bierman (2007), ergenlik süresince sosyal kaygı ile ilgili etmenleri incelemiş ve artan akran mağduriyeti ve azalan akran kabulü ile sosyal kaygı arasında yüksek ilişki bulmuşlardır. Ayrıca, olumsuz sosyal başarımların beklentileri ve sosyal içe kapanma ile sosyal kaygı arasında da ilişki bulunmuştur. Ergenlikte sosyal

kaygıyı inceleyen bir kısım araştırmacılar da sosyal kaygı ile bazı özellikler arasında anlamlı ilişkiler bulmuşlardır. Bu özellikler şöyle sıralanabilir (akt, Siegel, La Greca ve Harrison, 2009) : 1- Sosyal kaygı davranışsal ketlenme ve sosyal içe kapanma ile ilişkilidir. Bu durum, ergenlerin akranlarıyla yakın ve başarılı ilişki kurmalarını olumsuz etkilediği gibi (La Greca ve Lopez, 1998; Neal ve Edelman, 2003; Rao ve diğ., 2007), romantik ilişkilerinin niteliğini ve gelişimini de engeller (Glickman ve La Greca 2004; La Greca ve Mac Key, 2007). Ayrıca yetişkinlerin kişilerarası davranış ve psikolojik işlevlerinin anlaşılmasında da önemli rol oynar (Leary, 1983). 2- Ergenlikte başlayan yüksek düzeyde sosyal kaygı, sosyal fobi etkisi gösterir (Moutier ve Stein, 1999), çok sıkıntı verir, günlük işlerde oldukça olumsuz rol oynar (Rao ve diğ., 2007). 3-Yüksek düzeyde sosyal kaygı, majör depresyon, alkol düşkünlüğü gibi başka uyumsuzluklara da neden olur (Mouter ve Stein, 1999).

Sosyal kaygının evrimsel temellerine ilişkin kesin kanıtların bulunamaması araştırmacıların evrimsel yaklaşımlara kuşkuyla bakmasına neden olmaktaysa da, bu yaklaşımlar sosyal kaygının anlaşılmasına katkı sağlamaktadır. Sosyal kaygının baskınlığın çözümlenmesindeki rolünü vurgulayan evrimsel bir kuram ilk kez Change (1988) ve Gilbert (1989) tarafından ortaya atılmış ve şu şekilde açıklanmıştır (Trower ve Gilbert, 1989; Trower, Gilbert ve Sherling, 1990; Walters ve Inderbitzen, 1998): Sosyal kaygının daha iyi anlaşılabilmesi için önerilen psikobiyolojik modele göre sosyal kaygı insanların kendi aralarındaki çatışmaları çözümlmek için oluşturdukları düzeneklerin doğal bir sonucudur. Anılan modelde, birbirinden ayrı iki sosyal davranış dizgesi önerilmiştir.

1-Savunma dizgesi: Daha ilkel olan” savunma dizgesi” öncelikle baskınlık ya da “güç” aşaması üzerine kuruludur. Korku ve kaygı, insan ve hayvanlarda yaşamda kalmaya yardım eden savunma sistemini biçimlendiren önemli biyolojik özelliklerdendir. Bu duygular gerçek ya da tasarımsal tehditlere yönelik tepkilerdir ve tehlikeye karşı savunmak, kaçmak ya da kaçınmak için psikobiyolojik kaynakları devinime geçirirler. Kuramda kümeyle yaşama dizgesi, aynı türün birlikte yaşamasını olanaklı kılan agonik dizge olarak adlandırılır. Agonik dizge, bireylerin birbirlerine göre, baskın ya da alt yapıda olduğu aşamalı ilişkiler yapısıdır. Bir başka deyişle, agonik dizge baskınlık ve uysallıkla ilgili davranışsal gösterilerle sürdürülen bir baskınlık aşamalılığını içermektedir.

Savunma dizgesinde, toplumsal etkileşimler, alt küme üyelerinin çatışmayı önlemeye yönelik kaygıları ile birlikte ilgiyi baskın olan küme üyelerinin üzerinde toplamaya çalışır (saldırganlık gibi). Kavgacı davranışlar alt küme üyelerinin boyun eğme ve uysal davranmaya yatkınlıkları ile önlenir. Öngörülen model, sosyal kaygının bu savunma dizgesinin bir sonucu olduğunu, sosyal kaygılı kişilerin uysal davranarak çatışmaları önledikleri öne sürer. Sosyal kaygılı kişiler, toplumsal davranışları yönlendirir ve başkalarına zarar verme özgüçlerini denetim altında tutar ve/veya toplumsal durumlarda uysal davranabilirler. Uyumlu eylemler saldırganlığı önleyen yerinde tepkilerdir ve alt kümedekilerin toplumsal küme içinde baskın olanların yanında kalmalarını sağlar.

Sosyal kaygı birincil olarak bu agonik modun bir parçası olarak ortaya çıkmıştır. Artan uyarılma durumu, insanları kümenin daha baskın üyelerinin tehditlerine karşı uyarır, onları bu tehditlere yanıt vermeye hazır durumda tutar ve tehditlerin azalması için uyuma davranışına güdüler. Görüldüğü gibi bu modelde, sosyal kaygının savunma sisteminin bir ürünü olduğunu ve sosyal kaygılı bireylerin uysal/itaatkar davranmakla çatışmayı engelleyebilecekleri ileri sürülmüştür.

2- Güvenlik dizgesi: Trower ve Gilbert'in (1989) modeli, savunma dizgesinin baskınlık basamaklarına bir karşılık olmak üzere, daha yakınlarda geliştirilen bir toplumsal davranış "güvenlik dizgesi" ortaya koymuştur. Bu dizgede, alt küme kişilerin yumuşakbaşlılığı yerine, daha çok güvenlik belirtileri ile önü alınan "çatışma" ve "saldırganlık" teması ele alınmıştır. Bu güvenlik belirtileri işlemeye başladığında, toplumsal etkileşimdeki savunma tepkileri (arousal) düşük düzeyde kalacaktır. Bireyler arasındaki "yarışma"nın yerini işbirliği alacak, toplumsal davranışların temel güçlendiricisi olarak baskınlık ve boyuneğicilik yerini değerli bulma ve toplumsal özene bırakacaktır. Anılan modelde, sosyal kaygı güvenlik dizgesinin bir bileşeni veya ürünü olmayacaktır. Hedonik dizgede toplumsal etkinlik tehdit uyarıları alış-verişten çok karşılıklı güven uyarıları göndermeye odaklanmıştır. Bunlar, tokalaşma, öpüşme, sarılma ve diğer sosyal davranışlarda gösterilir. Hedonik moddaki etkinlik, kişilerarası etkileşim sırasında toplumsal çevreye güvenlik ve olumlu pekiştireçler sunar. Sonuçta, sosyal kaygılı bireylerin dikkati savunmacı toplumsal denetimden kurtulur. Evrimsel bakış açısından agonik mod işbirlikli girişimi kolaylaştırmaz. İşbirliği içinde olma, tehdit edici bir çevrede birlikte çalışan ve sorunlar çözen bireylerin yalnız başına çalışan

bireylerden daha başarılı olmasında büyük bir avantaj sağlamıştır. Özetle, sakinleştirme agonik yapılarda tehditleri azaltma işlevi görürken, güven, işbirliği içindeki yapılarda konum çatışmasını önleyen bir iletişim dizgesi işlevini görür.

3-Savunma-Güvenlik dizgelerinin etkileşimi: Kuramda çoğu insanın hem savunma hem de güvenlik sistemlerini yaşaması olası görülmektedir. Bireyler uygun güven iletileri gönderip aldığı ve doğru biçimde yorumladığı sürece zamanlarının çoğunu güvenlik dizgesinde geçirirler. Bu geçişlerdeki dürtü, karşılıklı saygının ve değerlerin iletilmesidir. Sosyal kaygı, insanları tehdit uyarıcılarına karşı uyaran, durumun artık güvenli olmadığı (örneğin, kendine değer verilmediğini ve saygı duyulmadığını, daha çok bir ast gibi göründüklerini) ve hak alma ya da boyun eğme aşamasında kendilerini savunmaya hazırlamalarını söyler. Sosyal kaygılı bireyler güvenlik dizgesi içinde kalan çoğunluğu baskın, yetkin, saldırgan (kendilerine karşı) ve değerli, kendilerini ise boyun eğen, güçsüz, düşük konumlu, kolay incinebilir ve değersiz görürler. Agonik ve hedonik mod olarak adlandırılan bu iki temel anlayış biçimi çok farklı dikkat ve bilgi işleme biçimleri tarafından belirlenir. Agonik savunmacı dikkati toplumsal anlamda ben-diğeri karşılaştırması olan benlik üzerine odaklar. Hedonik modda dikkatin benlik üzerine odaklanmasına gereksinimi yoktur, çünkü arkadaşlık uyarıları dizgeyi gereksiz hale getirir.

Trower ve Gilbert (1989) ve Trower, Gilbert ve Sherling (1990), biyolojik ve psikolojik kuramları savunma dizgesi amaçları ya da standartları dizgeleri çerçevesinde dört düzeyde birleştirmişlerdir: Birinci Düzeyde Amaç (1); bu amaç yeni ya da varolan bir ilişkide baskın duruma ulaşmak ya da göreceli olarak kaynak tutma gücünü artırmaktır. Örneğin, bir ilişkide baskın birey olarak belirlenme. Kullanılan strateji törenselsel agonistik davranışın bazı biçimleridir. Bu amaç baskın olmakla ilişkili olsa da, amaç varolan ilişkinin düzeyini koruyabilmektir. İkinci Düzeyde Amaç (2); bu amaç da baskın taraftan gelebilecek zararlardan ve reddedilmekten kaçınmak, baskın bireylerin yanında bir yer edinebilmektir (uysal ast olma). Kullanılan strateji biçimi değiştirilmiş kaçma davranışdır. Bir başka deyişle, birey kendini uysal bir durumda olmaya uyarlar. Üçüncü Düzeyde Amaç (3); bu amaç boyun eğme stratejisi işe yaramadığında baskın bireyden gelebileceği düşünülen tehditte kaçmadır. Bu durumda kullanılan strateji kaçmak, kavgaya etmek, donmak, bayılmak, kendini gizlemek ya da bunların değişik düzenlemeleridir. Sosyal kaygılı birey ikinci düzeyde hedefini bile başarmak için düşük

beklentilere sahiptir ve üçüncü düzeye daha ileri düzeyde bir ayarlama ile ulaşılır. Burada baskın kişiden geldiği algılanan tehditin önlenmesi hedeflenir. Bu üçüncü düzey hedefi kaçış ve önleme davranışsal stratejileri ile başarıya ulaşır. Dördüncü Düzey (4); bu düzey bir amaç değildir. Umutsuzluk durumudur. Baskın ruhsal durum boyun eğme, ümitsizlik ve depresyon ile nitelendirilir, stratejisi ise çaresizliktir.

Sosyal kaygılı insanlar birincil olarak özkimliklerinin diğerlerinden daha baskın olmasını (agonik durumdan gelen baskınlık şemalarının etkisi) ve daha yüksek konumlara sahip olmayı isterler. Ancak, bu kimliğe sahip olma konusunda düşük beklentileri olduğundan baskın olma stratejisini denemeye çalışırlarsa yüksek düzeyde kaygı ortaya çıkar. İstenen sonuç ve olası sonuç arasındaki fark ne kadar büyükse, yaşanan kaygı o kadar büyük olur. Bu durumda, bireyin bu amaçtan geri adım atma olasılığı hız kazanır. Bir başka deyişle, eğer baskınlık stratejisi denenirse (ilk düzey amaç) en kötünün olması beklenir. Bu kişiler güçsüzlüklerini sınırlandırmak için baskınlık amacından vazgeçer ve boyun eğmeyi kabullenirler (ikinci düzey amaç) ve başkalarını baskın olarak görürler, eğer işe yaramazsa (örneğin, baskın bireye boyun eğmede başarısızlık) daha ilkel düzeyde ve daha basit olan, yaşamda kalma gereksinimlerini yardımcı savunma seçeneklerine yönelirler (üçüncü düzeyde amaç). Eğer sosyal kaygı, savunma sisteminin bir ürünü ise ve bireylerin çoğunluğu sosyal kaygılı değilse; insanların çoğu güvenli dizge ile büyük ölçüde tutarlı davranır. Böyle bir davranış biçimi genellikle işbirlikli (cooperativeness) ve arkadaşlık olarak tanımlanır. Diğer taraftan, kaygısız bireylerin savunma sistemi altında belli bir yere kadar etkin hale geldiği varsayılmıştır. Çoğunlukla birinci düzey hedeflerle ve baskınlık stratejileriyle tutarlı davranılır. Model, sosyal kaygılı bireylerin toplumsal ortamlarda tehdit algıladıkları ve bu tehditlere karşı koyabilme güçlerini küçümsediklerini varsaymaktadır. Toplumsal tehdiye karşı temel meydan okuma dürtüleri, işbirliği ve baskınlık stratejileri olabileceği için sosyal kaygılı bireyler çoğunlukla uysallık/itaatkârlık ve kaçış/kaçınma (escape/avoidance) stratejilerini kullanır, sırayla ikinci ve üçüncü düzey savunma sistemi hedefleri altında etkinleşirler.

Hope, Sigler, Penn ve Meier (1997), Trower ve Gilbert (1989) çalışmalarından sadece bir tanesini doğrudan test etmişler ve sosyal kaygılı yetişkinlerin kaygısız bireylere göre daha rekabetçi, itaatkâr, sosyal destek ve şefkat arayışı içinde olduklarını vurgulamışlar; Walters ve Hope (1997) da benzer denenceleri işbirliği, baskınlık,

itaatkârlık ve kaçış/kaçınma oluşturarak test etmişler; sosyal fobili bireylerin normallere göre itaatkâr veya kaçış/kaçınma davranışlarında fark bulmamışlar ancak daha az işbirlikli ve baskın davranış sergilediklerini bulmuşlardır (akt. Walter ve Inderbitzen, 1998). Bu iki çalışma, sosyobiyojik model ile uyumlu olup, sosyal kaygılı bireylerin toplumsal etkileşimleri rekabetçi ve tehditkâr ve kendi davranışlarını itaatkâr olarak algıladıklarını, fakat işbirliği ve baskınlık davranışlarında başarısız olduklarını göstermektedir.

Sosyal kaygılı bireyler diğer bireyler tarafından onaylanmak için benzerlik izlenimi bırakmayı denerler. Benzerlik kişilerarası çekicilik için anahtar bileşenlerden biridir. Başkalarının davranışları, tutumları ve değerlendirmelerine benzer olma, uyma davranışını ortaya çıkarır. Sosyal kaygılı bireylerin başkalarına benzer görünmelerine ilişkin yapılan çalışmalara göre sosyal kaygılı bireyler daha fazla uyma davranışı göstermekte, kendilerini daha az açmakta, düşük düzeyde benlik saygısına sahip olmakta ve kendilerini olumlu olarak sunmamaktadırlar (Patterson ve Ritts, 1997).

Walters ve Inderbitzen (1998) çalışmalarında, Trower ve Gilbert'in (1989) sosyal kaygı modeline ilişkin denenceleri sınıflamaya göre işbirlikçi yapan, arkadaşça baskın, düşmanca baskın ve uysal grupları oluşturmuşlardır. Sonuçlar, uysal olarak sınıflandırılan öğrencilerin işbirlikçi, arkadaşça baskın ve düşmanca baskın olarak sınıflandırılan öğrencilere göre daha fazla sosyal kaygılı olduklarını göstermiştir. Bu sonuç, Trower ve Gilbert'in (1989) modeline az da olsa destek sağlamıştır.

Bu çalışma ergenler üzerinde gerçekleştirilerek Trower ve Gilbert'in (1989) sosyal kaygı modelinden çıkarılan denenceleri Türkiye'de de sınamak amacıyla yapılmıştır. Temel sosyal yapılar, savunma sisteminin ilk iki düzeyi ve güvenli sistem olarak temsil edilmiştir. İşbirlikçi davranış güvenli sistemi; baskın ve uysallık savunma sisteminin birinci ve ikinci hedeflerini gösterirler. Akranları tarafından, işbirlikçi veya baskın olarak değerlendirilen ergenlerin, uysal olarak tanımlanan ergenlerden daha az sosyal kaygılı olacağı hipotez edilmektedir.

YÖNTEM

Çalışma Grubu

Bu çalışma lise 9.sınıflardan 96 kız ve 126 erkek, 10. Sınıflardan 105 kız ve 85 erkek, 11. Sınıflardan da 121 kız, 89 erkek toplam 622 öğrenci üzerinde gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmada gruplar, sosyometrik akran tanımlamalarına dayalı olarak işbirlikli 23 (12 kız, 11 erkek), lider (arkadaşça baskın) 22 (11 kız, 11 erkek), Kavgacı 22 (12 kız, 10 erkek) ve Uysal 34 (21 kız, 13 erkek) öğrenci olarak sınıflanmıştır.

Veri Toplama Araçları

I. Etkileşim Kaygısı Ölçeği

Bu çalışmada "sosyal kaygı"yı ölçmek için Leary (1983) tarafından geliştirilip Sübaşı (2003) tarafından uyarlanan "Interaction Anxiousness Scale - Etkileşim Kaygısı Ölçeği" kullanılmıştır. Etkileşim Kaygısı ölçeği ergenlere uygulanmış ve geçerlik ve güvenirlik çalışmaları yapılmıştır. Ölçeğin yapı geçerliğinin belirlenmesinde faktör analizi yapılmıştır. Yapılan analizler sonucunda, 10. madde dışında 20 maddenin birinci faktör yükünde yer aldığı ve ölçeğin tek boyutlu olarak yapı geçerliğine sahip olduğu belirlenmiştir. Ölçeğe ait Cronbach Alfa güvenirlik katsayı değeri 0.86, iki yarı güvenirliği hesaplandığında birinci yarıya ait güvenirlik katsayısı 0.74; ikinci yarıya ait güvenirlik katsayısı 0.79 olarak bulunmuştur. Ölçeğin bütününe ilişkin Spearman Brown güvenirlik katsayı değeri ise 0.85 olarak hesaplanmıştır. Ayrıca testi yarılama yöntemlerinden Guttman iç tutarlık katsayı değeri de 0.85 olarak belirlenmiştir. Cronbach Alfa güvenirlik katsayısı gibi testi yarılama yöntemleri ile hesaplanan güvenirlik değerlerinin de yüksek değer alması ölçeğin ergenler için güvenilir bir ölçek olduğunu ortaya koymaktadır.

II. Sosyometrik Sınıflama

Öğrencilere sosyometri uygulanarak akran belirlemesine göre işbirlikli, baskın ve uysal grupları oluşturmak amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda, öğrencilerden aynı sınıf ve aynı cinsiyetten verilen yedi farklı tanıma uyan üç arkadaş seçmesi istenmiştir. Bu tanımlamalar; en çok sevilen, en az sevilen, en iyi lider, en iyi mizah yapan, kavgacı,

itaatkâr/uysal ve en çok işbirliği yapan şeklindedir. Uygulamadan sonra her öğrencinin frekansları sayılmış, daha sonra ham puanlar standart z puanına çevrilmiştir. Her bir öğrencinin sosyal tercih puanı, standart sevilmeme puanından standart sevilme puanının çıkarılması ile sosyal etki puanı ise standart sevilme puanı ile standart sevilme puanının toplanması ile oluşturulmuştur.

Çalışmada modelin sınanması için oluşturulan gruplarda, Trower ve Gilbert modelinin merkezi yapısını ortaya koymak amacıyla yapılan çalışmadan alınan ölçütler kullanılmıştır (Walters ve Inderbitzen, 1998):

1-İşbirlikli öğrenciler; 0.75'e eşit veya daha büyük, standart işbirliği puanına sahip ve diğer üç tanımlayıcı (kavgacı, lider ve uysal) puanları 0.50'e eşit veya daha küçük puanı olan.

2-Lider (arkadaşça baskın) öğrenciler; 0.75'e eşit veya daha büyük lider puanına sahip ve diğer üç tanımlayıcı (uysal, işbirlikli ve kavgacı) puanları 0.50'e eşit veya daha küçük olan.

3-Kavgacı (düşmanca baskın) öğrenciler; 0.75'e eşit veya daha büyük kavgacı puanına sahip ve diğer üç tanımlayıcı (lider, işbirlikli ve uysal) puanları 0.50 veya daha küçük puanı olan.

4- İtaatkâr/uysal öğrenciler; 0.75'e eşit veya daha büyük itaatkar/uysal puanına sahip ve diğer üç tanımlayıcı (lider, kavgacı ve işbirlikli) puanları 0.50 veya daha küçük puanı olan.

İşlem

Etkileşim Kaygısı ölçeği ve sosyometrik statü sınıflamasının uygulanması için gerekli izinler alınmış ve uygulama her sınıfın sınıf öğretmeni ile birlikte araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiştir. Veri toplama her sınıf için tek oturumda gerçekleşmiş; uygulama öğrencilere gerekli açıklamalarla birlikte yaklaşık 15 dakika sürmüştür. Verilerin analizinde, gruplar arası farklılıkları belirlemek amacıyla tek yönlü varyans analizi (ANOVA) uygulanmıştır.

BULGULAR

Bu çalışmada modelin sınanması için oluşturulan işbirlikli, lider, kavgacı ve uysal ergen gruplarının sosyal kaygı puanları arasında fark olup olmadığının sınanması için önce Levene testi ile analiz edilmiş ve grup varyanslarının eşit olduğu belirlendikten sonra tek yönlü varyans analizi uygulanmasına geçilmiştir. Tablo 1’de grupların ortalamaları ve standart sapma değerleri verilmiştir.

Tablo 1. Öğrencilerin Sosyal Kaygı Puanlarının Ortalamaları ve Standart Sapmaları

Gruplar	N	Ortalama	Standart sapma
Lider	23	42,82	2,45
Kavgacı	22	44,04	3,07
Uysal	33	55,91	2,47
İşbirlikli	25	49,72	2.58

Tablo 1’de de görüldüğü gibi; Lider, Kavgacı, Uysal ve İşbirlikli grupların ortalamaları birbirinden farklıdır. Bu farkın anlamlı düzeyde olup olmadığı, anlamlı düzeyde ise hangi grupların ortalamaları arasında olduğunu belirlemek için yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2. Farklı Gruplardaki Öğrencilerin Sosyal Kaygı Düzeylerinin Karşılaştırılmasına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplararası	3004,731	3	1001,577	5,544*	0,01
Grupiçi	17886,026	99	180,667		
Total	20890,757	102			

*p<0.05

Tablo 2’de görüldüğü gibi, yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda, sosyal kaygı bakımından anlamlı bir farkın olduğu belirlenmiştir, $F(3, 99) = 5,544$, $p < 0.05$.

Bir başka deyişle, oluşturulan gruplar arasında sosyal kaygı düzeyi bakımından anlamlı bir fark vardır. Analiz sonucuna göre farkın hangi gruplar arasından kaynaklandığını belirlemek için ikili karşılaştırma testleri yapılmış, buna göre lider ile uysal, kavgacı ile uysal grubun sosyal kaygı düzeyleri arasında 0.05 anlamlılık düzeyinde farkın olduğu belirlenmiştir. Uysal grubun sosyal kaygı düzeyi lider ve kavgacı gruptan anlamlı olarak yüksektir. Uysal grubun sosyal kaygı puanlarının ortalaması işbirlikli gruptan yüksek olmasına karşın, bu fark anlamlılık düzeyine ulaşmamıştır.

Sosyometrik Gruplarda Davranışsal Farklılıklar

Sosyometrik sınıflamaya ilişkin dört gruba giren öğrencilerin davranışsal tanımlamalara göre aralarında fark olup olmadığını belirlemek için tek yönlü varyans analizi yapılmış, öğrencilerin ortalamaları ve standart sapmaları hesaplanmış ve Tablo 3’de gösterilmiştir.

Tablo 3. Davranışsal Tanımlamalara Göre Sosyometrik Grupların Ortalamaları ve Standart Sapma Değerleri

Sosyometrik Tanımlayıcılar	İşbirliği Yapan		Arkadaşça Baskın		Düşmanca Baskın		İtaatkâr	
	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD
En çok sevilen	.53	1.05	.56	1.20	-.22	.69	-.191	.86
En az sevilen	-.21	.38	-.031	.69	.79	1.27	.02	.58
Sosyal tercih	.75	1.25	.59	1.43	-1.01	1.53	-.21	1.02
Sosyal etki	.31	.96	-112.56	576.8	.57	1.36	-.17	1.08
İşbirliği	1.94	1.11	-.47	.31	-.34	.34	-.37	.34
Lider	-.30	.34	1.78	.91	-.33	.33	-.30	.39
Kavgacı	-.38	.40	-.52	.22	1.73	.97	-.70	.00
Uysal	-.20	.44	-.60	.28	-.74	.00	1.87	.91
Mizah	.49	1.33	.10	1.52	-.18	.73	-.40	.47

Tablo 3’de görüldüğü gibi, davranışsal tanımlamalara göre sosyometrik olarak belirlenen dört grup arasında farklar bulunmaktadır. Bu farkların anlamlı olup olmadığını belirlemek için varyans analizi yapılmış ve sonuçlar Tablo 4’de gösterilmiştir.

Tablo 4. Sosyometrik Grupların Davranışsal Tanımlamalara İlişkin Varyans Analizi Sonuçları

	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
Sevilme	Gruplar Arası	17,484	3	5,828	6,371	,000
	Grup İçi	109,775	120	,915		
	Toplam	127,258	123			
Sevilmeme	Gruplar Arası	17,705	3	5,902	9,260	,000
	Grup İçi	76,477	120	,637		
	Toplam	94,182	123			
Sosyal Tercih	Gruplar Arası	57,989	3	19,330	11,409	,000
	Grup İçi	203,303	120	1,694		
	Toplam	261,292	123			
Sosyal Etki	Gruplar Arası	260743,903	3	86914,634	1,243	,297
	Grup İçi	8320195,677	119	69917,611		
	Toplam	8580939,580	122			
Lider	Gruplar Arası	59,746	3	19,915	44,444	,000
	Grup İçi	22,853	51	,448		
	Toplam	82,599	54			
Mizah	Gruplar Arası	5,383	3	1,794	1,351	,270
	Grup İçi	61,118	46	1,329		
	Toplam	66,501	49			
Kavgacı	Gruplar Arası	54,057	3	18,019	26,716	,000
	Grup İçi	29,002	43	,674		
	Toplam	83,058	46			
Uysal	Gruplar Arası	83,328	3	27,776	47,367	,000
	Grup İçi	35,771	61	,586		
	Toplam	119,098	64			
İşbirlikli	Gruplar Arası	93,482	3	31,161	54,901	,000
	Grup İçi	38,028	67	,568		
	Toplam	131,510	70			

*p<0.05

Varyans analizleri sonuçlarına göre sosyal etki ve mizah özelliği açısından gruplararası anlamlı düzeyde fark bulunmamış, diğer özellikler açısından fark anlamlı düzeyde çıkmıştır. Farkların hangi gruplar arasında olduğunu sınamak amacıyla Scheffe testi yapılmış ve şu sonuçlar elde edilmiştir.

Sevilme puanları açısından bakıldığında kavgacı grup ile lider, işbirlikli ve uysal grupları arasında anlamlı düzeyde fark vardır. Sevilen gruplar sırası ile lider ve işbirliği yapan gruplardır. En az sevilme puanları arasında da yine kavgacı grup ile diğer üç grup arasında anlamlı düzeyde fark bulunmuştur. Kavgacı grup sırası ile lider, işbirlikli ve uysal gruptan daha az sevilmektedir. Akranları tarafından tercih edilme durumlarına bakıldığında, kavgacı grupla lider ve işbirliği yapan grup arasında ve işbirliği yapan grupla uysal grup arasında anlamlı düzeyde fark bulunmuştur. Bu durumda, sırası ile işbirliği yapan ve lider özelliğine sahip öğrenciler, kavgacı öğrencilere göre ve işbirliği yapan öğrenciler uysal öğrencilerden daha fazla tercih edilmektedirler. Sosyal etki puanları arasında fark bulunmasına karşın, bu fark anlamlılık düzeyine ulaşamamıştır. Arkadaşça baskın grubun liderlik puanı diğer üç gruptan anlamlı olarak farklıdır. Lider grup sırası ile kavgacı, işbirlikli ve uysal gruptan anlamlı olarak daha fazla lider özelliğine sahiptir. Düşmanca baskın grubun kavgacılık puanları diğer üç gruptan anlamlı olarak farklı bulunmuştur. Düşmanca baskın grup sırası ile lider, işbirlikli ve uysal gruptan daha fazla kavgacılık özelliğine sahiptir. İtaatkârlık puanı da diğer üç gruptan sırasıyla kavgacı, lider ve işbirlikli gruplardan anlamlı olarak farklıdır. İşbirliği yapan grubun işbirlikli puanı da diğer üç gruptan, sırası ile lider, uysal ve kavgacı gruptan anlamlı olarak farklıdır. Mizah özelliği açısından gruplar arasında anlamlı fark bulunmamıştır.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu çalışmanın amacı, Trower ve Gilbert'in (1989) sosyal kaygı modelini ergen gruplar üzerinde sınamaktır. Ergenler, işbirlikli, lider (arkadaşça baskın), kavgacı (düşmanca baskın) ve uysal/itaatkâr olarak sınıflandırılmış ve bu dört davranışsal tanımlayıcı sosyometrik statü üzerinde temellendirilmiştir. İtaatkâr/uysal ergenlerin işbirlikli, lider ve kavgacı ergenlerden daha yüksek sosyal kaygı düzeyine sahip olacağı

hipotez edilmiştir. Çalışmadan elde edilen verilere göre bu denence büyük oranda desteklenmiştir. İtaatkâr/uysal grubun sosyal kaygı puanlarının ortalamaları, diğer üç grubun sosyal kaygı puanları ortalamalarından yüksek çıkmış ve uysal grubun sosyal kaygı puanları lider ve kavgacı grubun sosyal kaygı puanlarından anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur.

Bu sonuçlar, Trower ve Gilbert'in (1989) sosyal kaygı modeline destek sağlamaktadır. Trower ve Gilbert'in (1989) modelinde sosyal kaygılı bireylerin sosyal ilişkilerinin itaatkârlık ve baskın olmayan davranışlar tarafından belirlendiğini göstermektedir. Modele göre sosyal kaygı savunma sisteminin bir ürünüdür ve sosyal kaygılı bireyler uysal davranarak çatışmayı engelleyebileceklerini düşünürler.

Davranışsal tanımlamalar açısından bakıldığında da en çok işbirliği yapan ve lider özelliği olan öğrenciler sevimlikte ve akranları tarafından tercih edilmekte, kavgacı özelliği olan öğrenciler ise sevilmemekte ve tercih edilmemektedirler. Uysal grubu oluşturan öğrenciler akranları tarafından tercih edilmemektedirler. Uysal grubun akranları tarafından kabul görmemesi Baumeister ve Tice'in (1990) sosyal dışlanma kuramı ile de örtüşmektedir. Sosyal dışlanma kuramında sosyal kaygının öncel bir nedeninin önemli toplumsal kümelerden bireyin dışlanmasıdır. Ergenlerde en önemli toplumsal grup akran grubu olduğuna göre uysal öğrencilerin akranları tarafından kabul görmemeleri onların sosyal kaygılarını artırabilir.

Bu çalışmanın sonuçları, sosyal kaygının daha fazla uysallık ve daha az baskınlık ile birleştiğini ortaya koymaktadır. Ayrıca sosyal kaygı ile işbirliği yapma arasında negatif bir ilişki söz konusudur. Bu sonuç sosyal kaygı ile işbirliği yapma arasında negatif ilişki bulan Hope ve arkadaşlarının (1997) çalışmalarının bulguları ile tutarlıdır. Hope ve arkadaşlarının (1997) çalışmasında, sosyal kaygılı bireyler kaygılı olmayanlara göre daha fazla uysallık davranışına sahiptirler. Ayrıca sonuç, Walters ve Inderbitzen'in (1998) çalışmaları ile de tutarlıdır.

Bu araştırma sosyal kaygının anlaşılmasına kuramsal olarak katkı sağlamaktadır ve modelin sınanması açısından bir adım oluşturmuştur. Bir başka çalışma farklı bölge ve farklı gelir düzeylerini ele alarak yapılabilir. Bu çalışmanın en önemli sınırlaması savunma sisteminin üçüncü düzey hedefi olan toplumsal kaçma/kaçınmanın

sınanmamasıdır. Sosyometrik akran grupları üzerinde yapılacak bir başka çalışmada, kaçma/kaçınma yapıları için bir davranışsal tanımlayıcı oluşturularak kaçış ve kaçınmanın doğal bir şekilde değerlendirilmesini içine alacak daha tamamlanmış bir model sınaması yapılmalıdır. Ayrıca model yetişkin örneklem grublarında da sınanmalıdır.

KAYNAKÇA

- Baumeister, F. C., Tice, D. M. (1990). Anxiety and social exclusion. *Journal of Social and Clinical Psychology*. 9 (2),1 69-195.
- Calsyn, R. J., Winter, J. P. & Burger, G.K. (2005). The relationship between social anxiety and social support in adolescent: A test of completing causal models. *Adolescence*.157 (40), 103-113
- Erath, S. A., Flanagan, K. S. & Bierman, K.L. (2007). Social anxiety and peer relations in early adolescence:Behavioral and cognitive factors. *Journal of Abnormal Child Psychology*. 35, 405-416.
- Hope, D.A., Sigler, K., Penn, D.L. & Meier, V.J. (1997). Social anxiety, recall of interpersonal information and social impact on others. *Manuscript submitted for publication*.
- Jackson, T. (2007). Protective self-presentation, sources of socialization, and loneliness among Australian adolescents and young adults. *Personality and Individual Differences*.43, 1552-1562.
- Kashdan, T. B., Herbert, J. D. (2001). Social anxiety disorder in childhood and adolescence: Current status and future directions. *Clinical Child and Family Psychology Review*.4, 37-61.
- La Greca, A.M. (2001). Friend of foes? Peer influences on anxiety among children and adolescents.In Silverman, W.K., and Treffers. *Anxiety disorders in children and adolescents;Research, assessment, and Intervation*.San Diego-California: Academic press Inc. Harcourt Brace.

- Leary, R. M. (1983). Social Anxiousness: The Construct and its Measurement. *Journal of Personality Assessment*.47, 66-75.
- Loukas, A., Paolos, S.K. & Robinson, S. (2005). *Early Adolescent Social and Overt Aggression: Examining the Roles of Social Anxiety and Maternal Psychological Control. Journal of Youth and Adolescence*, 34, 335-345. To practical testing problems. Hillsdale, N.J: Lawrence Erlbaum.
- Mercer, S.H., DeRosier, M.E. (2008). Teacher preference, peer rejection, and student aggression: A prospective study of transactional influence and independent contributions to emotional adjustment and grades. *Journal of School Psychology*. 46, 661-685.
- Patterson, C. M., Ritts, V. (1997). Social and communicate anxiety: A review and meta analysis. *Communication Yearbook* 20.
- Rao, P. A., Beidel, D. C., Turner, S.M., Ammerman, R. T., Crosby, L.E. & Sallee, F. R. (2007). Social anxiety disorder in childhood and adolescence: Descriptive psychopathology. *Behaviour Research and Therapy*. 45, 1181-1191.
- Schlenker, B.R., Leary, M.R. (1982). Social anxiety and self-presentation: A conceptualization and model. *Psychological Bulletin*.92, 641-669.
- Siegel, R. S., La Greca, A. M. & Harrison, H. M. (2009). Peer victimization and social anxiety in adolescents: Prospective and reciprocal relationships. *Journal of Youth Adolescence*.38, 1096-1109.
- Sübaşı, G. (2003) Etkileşim Kaygısı Ölçeğinin Geliştirilmesi: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışmaları. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 2 (19), 35-40
- Storch, E. A., Brassard, M.R., Masia-Warner, C. L., Crisp, H. & Klein, R. G. (2005).Peer victimization and social anxiety in adolescence: A prospective study. *Aggressive Behavior*, 31, 437-452.

- Teachman, B.A., Allen, J. P. (2007). Development of Social anxiety: Social Interaction Predictors of Implicit and Explicit Fear of Negative Evaluation. *Journal of Abnormal Child Psychology*. 35, 63-78.
- Trower, P., Gilbert, P. (1989). New theoretical conceptions of social anxiety and social phobia. *Clinical Psychology Review*. 9, 19-35.
- Trower, P., Gilbert, P. & Sherling, G. (1990). Social anxiety, evolution, and self-presentation. Harold Leitenberg (ed.) *Handbook of social and evaluation anxiety*. New York and London:Plenum press.
- Walters, K. S., Inderbitzen, H. M. (1998). Social anxiety and peer relations among adolescent: Testing a psychobiological model. *Journal of Anxiety Disorders*. 12, (3), 183-198.